

Swarzędzki alfabet historyczny Antoniego Kobzy

Karłowice

(fragmenty)

Karłowice – wieś leżąca na północnym krańcu gminy Swarzędz, przy drodze ze Swarzędza do Pobiedzisk przez Tuczo i Wronczyn, 382 mieszkańców (2015 r.).

...Nazwa osobowa miejscowości została nadana najprawdopodobniej przez Sigismunda Ottona Josepha v. Treskowa, założyciela i właściciela folwarku. Pochodzi ona od imienia Karl (Carl) i posiadała pierwotnie formę *Karlowitz*.

Założycielowi prawdopodobnie chodziło o upamiętnienie postaci Karola, jednego z jego pięciu synów. Dodać należy, że według dostępnych źródeł, w pierwszej połowie XIX wieku była to jedyna postać w rodzinie v. Tresków nosząca imię Karl.

...Na pruskich mapach występują nazwy: *Gut Karlowitz*, *Vw. Karlowitz* lub *Karlowitz*.

Obecna, spolszczona forma *Karłowice* występuje w opracowaniach polskich autorów już w połowie XIX wieku czyli krótko po założeniu folwarku, a sporadycznie – także w polskojęzycznej prasie codziennej – w postaci *Karłowiec* i *Karłowic*.

Między Karłowicami a Wierzonką zlokalizowano liczne stanowiska archeologiczne ze schyłku epoki kamienia (neolit, 5500-2300 p.n.e.), epoki brązu (2300-650 p.n.e.), wczesnej epoki żelaza (800-400 p.n.e.) oraz z wczesnego i późnego średniowiecza (550-1492 r.).

Założenie trzech folwarków

Folwark nigdy nie był własnością cysterek z Owińsk, jak mylnie piszą niektórzy autorzy, ponieważ powstał dopiero po kaskacji zakonu, jednak – co należy pamiętać – założono go na ziemi należącej wcześniej do klasztoru. Przepisywanie Ludwikowi v. Treskow założenie folwarków Karlowitz i Milo również jest błędem gdyż uczynił to jego ojciec Otto Sigismund v. Treskow, protoplasta gałęzi rodu z siedzibą w Owińskach.¹

Zamysł utworzenia folwarku pojawił się już w 1817 r. ponieważ w tym właśnie roku Otto Sigismund v. Treskow zwrócił się do pruskiego ministra spraw wewnętrznych o pozwolenie założenia nowego folwarku o nazwie *Milo*.

16 grudnia 1817 r. ministerstwo zatwierdziło reskryptem (rozporządzeniem) zgłoszone przedsięwzięcie, a w styczniu następnego roku wspomniane zarządzenie podano do publicznej wiadomości. Prawdopodobnie

równolegle (lub niedługo potem) założono także na gruntach Wierzonki folwark Karlowitz. Świadczą o tym pruskie mapy wydane w 1819 r., które nie wykazują jeszcze ani Milna, ani Karłowic. Po raz pierwszy obydwie folwarki zaznaczone były na mapie Wielkopolski z 1821 r.

...Syn Otto Sigismunda Luis v. Treskow, po śmierci ojca w 1825 r. odziedziczył majątność Wierzonka (z folwarkami Milo i Karlowitz) i także założył w granicach swojego dziedzictwa nowy folwark. Było to leśnictwo Ludwigshöhe (Ludwikowo) z ponad stuhektarowym folwarkiem założone około 1830 r.

...W roku 1872 mieszkańcy wyznania ewangelickiego Karłowic i Ludwikowa oraz prawdopodobnie Milna należeli do parafii w Swarzędzu. W 1908 r. wymienione miejscowości nadal były w tej samej parafii ewangelickiej. Natomiast katolicy przypisani byli do parafii w Wierzenicy. Zarządcą Karłowic w 1871 r. był Kriest o którym pisała polska prasa, że przed wyborami do parlamentu

W 2018 roku przypada 380-lecie lokacji Swarzędza... A przecież bogatą i barwną historię mają też okoliczne miejscowości. Z tej jubileuszowej okazji kontynuujemy cykl artykułów o historii ziemi swarzędzkiej. Ich autorem jest pan Antoni Kobza, są fragmentami obszernego, przygotowanego do druku opracowania pt. „Dzieje wsi okolic Swarzędza. Szkice do historii powiatu poznańskiego”.

Tym razem: Karłowice.

oddalił ze służby stelmachowskiego czeladnika Malczewskiego, Polaka, który rozdawał mieszkańcom osady karteczki propagujące Władysława Niegolewskiego jako kandydata na posła. Kontrkandydatem był - wsławiony później współzałożyciel Hakaty - Kenne-man, który wtedy przegrał z Niegolewskim zdobywając znacznie mniejszą ilość głosów.

Około 1882 r. w Karłowicach znajdowało się 8 domów i osada liczyła 184 mieszkańców.

...W 1907 r. Karłowice obejmowały obszar o powierzchni 451 ha, a w folwarku hodowano 60 koni, 160 szt. bydła i 350 owiec. W osadzie było 9 domów i 179 mieszkańców.

...W 1913 r. leśnictwo Ludwikowo w porównaniu z rokiem 1907 obejmowało większy obszar - 884 ha, w tym: 733 ha lasu, ziemi uprawnej 129 ha i wody 14 ha. ...Przed II wojną oraz w czasie okupacji hitlerowskiej dorastała tu Monika Mikołajewska (po mężu Hoffa) absolwentka Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Poznańskiego, a po II wojnie światowej - znana w Wielkopolsce uczona.

Należy oddać sprawiedliwość i przyznać, że wszyscy Treskowowie z Wierzonki byli dobrymi gospodarzami. Zabudowania folwarczne Karłowic i innych majątków, jeszcze do niedawna imponowały rozmachem.

Widok Karłowic od strony Dębogóry, 2014 r. (Fot. Antoni Kobza)

¹ W odróżnieniu od tej młodszej starsza gałąź rodu pisze się v. Tresckow.

Kuźnia, spichlerz z 1881 r. i czworaki z pocz. XX wieku wpisane są na listę zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Najcenniejszym zabytkiem budownictwa folwarcznego jest kuźnia z wieżyczką wybudowana w 1878 r. wzorowana na kuźni folwarku w Wierzonce. Podobną, choć mniejszą wybudowano w 1913 r. na terenie folwarku Kowalskie należącego wtedy do Treskowów.

...Właściciele systematycznie ubezpieczali swoje dobra od ognia. Interesujące są dane o różnicy w wartości ubezpieczonych budynków, od których towarzystwo ubezpieczeniowe pobierało składki. Dwór w Karłowicach ubezpieczony ok. 1892 r. oszacowano na sumę 11 095 marek, a dom chłopski (robotników rolnych) na 600 marek.

Udział mieszkańców w wyborach do parlamentu, władz regionalnych i lokalnych, zawsze odbywał się zgodnie z interesem niemieckim. Wyraźnie widoczna była dominacja niemieckiego pracodawcy nad polską ludnością. Z reguły Karłowice, Milno, Ludwikowo, Maruszka, Barcinek (nie zawsze) należały do obwodu wyborczego Wierzonka i wybory odbywały się pod nadzorem Treskowów lub ich zarządców.² Na przykład w wyborach elektorów (dwustopniowe wybory) w roku 1890, w obwodzie Wierzonki wybrano wyłącznie Niemców. W tym samym czasie, w Wierzenicy, której właścicielem był Polak (hr. August Cieszkowski) oraz znajdował się kościół - wybrano wyłącznie Polaków.

Zwraca jednak uwagę fakt, że nawet w „niemieckich” obwodach, kandydaci niemieccy nigdy nie otrzymywali 100% głosów mieszkańców, bowiem zawsze jakaś ich część głosowała na kandydatów narodowości polskiej. Wyjątkiem był wynik wyborów do parlamentu w 1910 r., gdy w obwodzie wyborczym Wierzonka zwyciężył polski kandydat Sosiński, który otrzymał 63 głosy (drugi Polak - Nowicki dostał 16 głosów), a niemiecki kandydat Wilms - 43 głosy.³

...W niepodległej Polsce (1919 r.) zmieniono urzędowo nazwę *Karlowitz* na *Karłowice (folwark)*, *Milo* na *Mielno (Folwark)*, a *Ludwigshöhe* na *Ludwikowo (Folwark)*. W 1921 r. poprawiono nazwę *Mielno* na *Milno*.

...W 1929 r. zarządcą Karłowic został Magnus hrabia Schack v. Wittenau, syn

² Dostępne wyniki wyborów odnoszą się do całego obwodu wyborczego i zostały krótko omówione w rozdziale „Wierzonka”.

³ Ostatecznie, w całym okręgu wyborczym zwyciężył Nowicki.

Karłowice. Ogrodowa elewacja dworu, 2004 r. (Fot. Antoni Kobza)

Marii Magdaleny z domu v. Treskow, siostrzeniec Hugona i jednocześnie wnuk Louisa v. Treskow. Był on znaną postacią wśród miejscowych Niemców i Polaków. Piastował funkcję prezesa Niemiecko-Zachodnio-Polskiego Towarzystwa Rolniczego. Mieszkał w karłowickim dworze razem z rodziną aż do swojej tragicznej śmierci na pocz. lutego 1937 r. Śmierć poniósł w wypadku samochodowym, koło Gruszczyzna podczas powrotu z zabawy w Swarzędzu...

II wojna światowa (1939-1945) i wyzwolenie

Wybuch wojny i okupacja hitlerowska Rzeczypospolitej Polskiej, oprócz wielu innych nieszczęść przyniosła ponowne zmiany polskich nazw miejscowości na niemieckie. Między innymi wielu właścicieli ziemskich narodowości niemieckiej otrzymało od władz hitlerowskich sugestie zmiany nazw miejscowości będących ich własnością. Treskowowie jako właściciele majątności Wierzonka przemianowali w 1939 r. Karłowice na *Wittenau*, aby w ten sposób upamiętnić postać swego krewnego Magnusa hr. Schack v. Wittenau.

Po 1943 r. planowano zmienić nazwę *Wittenau* na poprzednią *Karlowitz*, ale ostatecznie do realizacji planu nie doszło.

...Podczas okupacji nie wysiedlano stąd Polaków jak to działo się w innych większych wsiach, ponieważ nie było tu indywidualnych gospodarstw chłopskich. Wszyscy niezmiennie pracowali dla Niemców tak, jak przed wojną. Zwiększono tylko dyscyplinę i wprowadzono okupacyjne ograniczenia dotyczące przede wszystkim Polaków. ...

...Po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej powrócono do polskich nazw: Karłowice, Milno i Ludwikowo.

...Zespół dworski w Karłowicach: dwór, zabudowania folwarczne i park zostały wpisane do rejestru zabytków województwa poznańskiego. Zarówno park jak i dwór są obecnie mocno zaniedbane.

Niestety nie pamięta się w Karłowicach wszystkich sołtysów, którzy pełnili funkcję po II wojnie światowej. Udało się odtworzyć niepełną ich listę: Grzegorz Krzewina (1994-1998), Maciejewski Zenon (1998-2002), Widerowski Ryszard (2002-2010), Henryk Borski (od 2010 r.).

Pozostałości dworskiej lodowni, 2004 r. (Fot. Antoni Kobza)